

Зарина Олимова

Нукус шаҳридаги 10-сонли кўзи ожиз ва
заиф кўрувчи болалар учун
ихтисослаштирилган мактаб-
интернатининг ўзбек тили фани
ўқитувчиси

Аннотация. *Мақолада шоира Гулистон Матёқубованинг таъхис санъатидан фойдаланиш маҳорати тўғрисида сўз борган. Ижодкорнинг инсон хусусиятларини табиатга кўчириш орқали инсон ва борлиқ ўртасидаги ўзаро уйғунликни ёрқин бадиий бўёқларда ифодаланиши шеърий парчаларда таҳлил этилган ҳамда ижодининг ўзига хослиги тўғрисида умумий хулоса чиқарилган.*

Калит сўзлар: *шеър, бадиий тасвир, бадиий ифода, шеърий санъат, таъхис, Гулистон Матёқубова шеърияти*

Ижодкор маҳорати хусусида сўз борганда унинг ўз она тили имкониятидан қай даражада фойдалана олгани, бадиий тасвир воситалари унинг адабий асарларида нечоғли сингдириб юборилганига алоҳида эътибор қаратилади. “Шеърий санъатларни моҳирона кўллаш, албатта, шоирнинг бадиий тафаккур салоҳияти, она тилининг чексиз гўзалликларидан фойдаланиш иқтидорига боғлиқдир” [2.8] деб ёзган эди А. Ҳожаҳмедов.

Шоира Гулистон Матёқубованинг бадиий ифодалаш маҳорати хусусида сўз юритадиган бўлсак, унинг шеърларида лирик кечинманинг муболаға, ташбеҳ, истиора, талмех, ирсоли масал, интоқ, ҳусни таълил каби кўплаб шеърий санъатлар имкониятлари асосида теран ифода этилганлигига гувоҳ бўламиз.

Гулистон Матёқубова шеърларида айниқса таъхис санъати алоҳида ўринга эга. Ижодкор шеърларида таъхис орқали фикр образли, жонли ва рангли товланишларда ёритилади. Қуйида таъхис санъати кўлланган айрим шеърий парчалар таҳлили асосида қарашларимизни асослаб боришга ҳаракат қиламиз.

Шоиранинг “Ёшлигим” сарлавҳали шеърда қуйидаги сатрларга дуч келамиз:

О, ёшлигим, бунча қайга шошасан,
Ҳали экин экиб боғ яратдингми?
Дарёдай мавжланиб қайга оқасан,
Ҳали халқ ишончин адо этдингми? [1.10]

Ушбу парчада шоира ёшликка инсонга хос шошилиш, экин экиш, боғ яратиш хусусиятлари ва халқ ишончини адо этиш масъулиятини кўчиради ва таъхис санъатини кўллайди. Мисраларда ёшлик инсон умрининг энг жўшқин дамлари эканлиги, уни беҳуда ўтказиб юбормай, юрт ва жамият равнақи йўлидаги самарали ишларга бағишлаш кераклигини таъкидламоқчи бўлади. Иккинчи мисрадаги экин экиш ва боғ яратиш ўз ва кўчма маъносида кўлланган ифода бўлиб, ушбу тушунча ўз маъносида юрти ободлиги йўлида кўп ишларни амалга ошириш кераклигини англатса, кенг маънода, экин экиш – ўз олдида улкан мақсад ва режалар кўйиш, боғ яратишни эса фарзандларни эл-юртга муносиб қилиб тарбиялаш, ўз серқирра и жоди билан шеърият оламида ўз услубига эга бўлишни мақсад қилган шоиранинг орзу-умидлари, ўйларини жамулжам этади.

Ушбу қарашни шеърнинг кейинги бандида ифода этилган фикр орқали янада аниқроқ кузатишимиз мумкин:

Ҳали кўп ишларни қилишинг керак,
Сени кутмоқда-ку поёнсиз чўллар.
Ҳали олдингда-ку порлоқ келажак,
Шошма сен ёшлигим, ўстирай гуллар. [1.10]

Ушбу мисраларда эса Г.Матёқубова ёшликни эзгу ва хайрли ташаббусларга

чорлайди. Ва шу орқали ёш авлодни чўлларни обод этиш ва поёнсиз кенгликлар бағрида боғ-роғлар барпо этишга ундайди.

Кўринадики, шоиранинг лирик қаҳрамони ёшликни изсиз ва самарасиз ўтиб кетишини истамайди.

Энди “Ҳаёт сабоқлари олдимда...” шеъридаги ушбу парчани кўриб чиқайлик:

Ҳаёт сабоқлари олдимда,
Кунлар мени олға ундайди.
Машаққат-ла курашиб, куйлаб,
Хур келажак мени имлайди. [1.10]

Куйидаги парчада кунлар ва келажак тушунчаларига инсонга хос ундаш, келажакка эса имлаш хусусияти кўчирилган бўлиб, ташхис санъати қўлланган. Бунда лирик қаҳрамонни олға интилишга ундаган туйғулар кун ва келажак тимсолларида мужассамланган. Ушбу мисраларда инсон ҳаёти давомида кўп синовларга дуч келиши, агар уларни матонат билан енгиб ўта олса, кўзлаган ҳар қандай мақсадларига эриша олиши ҳақидаги фикр ифода этилган.

“Кувонч олиб келди янги йил...” шеърида эса Г.Матёкубова куйидагича образлилик ифодани қўллайди:

Кеча дўстлар билан Янги йил кутдик,
Бугун у биз билан ташлайди қадам.
Янги довон ошган одамлар билан,
Меҳнат майдонида яшнайти олам. [1.26]

Маълумки, ҳар ким янги йилни эзгу ният ва орзу-мақсадлари билан қарши олади. Шеърий парчада янги йилни яхши кайфиятда яқинлар ва дўстлар даврасида кутиб олиш тасвири берилган. Г. Матёкубова Янги йилдан сўнг яна вақтнинг ўтиб боришини инсонга хос қадам ташлаш орқали ифодалаб, ташхис санъатини қўллаган. Яна янги тушунчаси орқали жамиятдаги турли соҳаларда муваффақиятга эришиб келадиган кўплаб инсонлар ҳамда меҳнаткаш халқимиз тимсолини кўришимиз мумкин. .

Энди “Диёримга келибди баҳор” шеъридан олинган парчани кўриб чиқайлик:

Субҳидамда эсан шабада,
Новдаларга ёпишар бориб.
Аста силаб куртаклар лабин,
Сўнг сўзлайди ёниб ва ёниб. [1.29]

Юқоридаги бандда шамолга хос силаш ва сўзлаш хусусияти кўчирилган бўлса,

Ирмоқларнинг сувини ўйнаб,
Шивирлайди қулоқларимга.
Барг ёзмокчи бўлган ғунчанинг,
Ўпиб олар яноқларидан. [1.29]

Мисраларида шабаданинг эсишида болага хос ўйинқароқлик, инсоннинг ўпиб олиш ҳолатини кўчириш орқали шоира ташхис санъатини қўллаган ва гўзал манзара тасвирини жонлантира олган.

Шеърдаги мисраларда баҳорнинг илк аломатлари дарахтларнинг куртак чиқаришида кўзга ташланиши тасвирини ифодалаш орқали кўкламнинг илк белгилари бадий чизгиларда жонлантирилади. Шабаданинг эсишига уйғунлашиб кетган ариқ ва жилғаларда сувларнинг шилдираб оқиши, дарахтлар гуллаши ва гулларнинг очилиши тасвирларида баҳор манзарасининг шоирона ифодаси акс этади.

Сой бўйида иккимиз фақат,
Бошин эгиб олган мажнунтол.
Қизийди биз бошлаган сўхбат,
Тепадан ой боқади хушҳол. [1.35]

Ушбу шеърий парчада эса сой бўйида учрашувга чиққан икки севишганнинг руҳий кечинмалари табиатнинг тунги манзараси билан уйғунлашиб кетади. Бош эгиб олган мажнунтол дарахт шоҳларининг эгилиб туришини ифодалаш билан бирга рамзий маънода учрашувда уялиб бошини эгиб турган қизнинг руҳий ҳолатини намоён этади. Яна шоҳлари

этилган мажнунтол ўқувчида гўё икки вужудни бегона кўзлардан яшираётган каби тасаввур ўйғотади. Кўкда нур сочаётган ой гўё икки кўнгилнинг бахтиёр кечинмаларини ифодалагандек инсон каби хушҳол боқади.

Кўринадики, Гулистон Матёқубова қўллаган ташхислар бетакрорлиги билан ажралиб туради. Ташхис санъати имкониятлари шоирага гўзал, жонли бадиий манзара яратишда ёрдамга келади. Шоира табиат ва инсон оламида яқинлик, бирлик, ўйғунлик ва чуқур маънодорликни кўради. Унинг тасвирларида табиат, бутун борлик жонли, ҳаракатда, ўсиш-ўзгаришдагина эмас, инсон каби фикрлаш, ҳис этиш, ундаш, кайфият ўлашиш имкониятига эга бўлган мавжудлик сифатида намоён бўлади. Умуман олганда, шоира инсонга хос хусусиятларни табиатга кўчириб ташхис санъатини қўллайди. Бу эса шоира шеърларидаги бетакрор жозиба ҳамда ўзига хосликни юзага чиқаришга хизмат қилади

Адабиётлар:

1. Матёқубова Г. Сайланма. Шеърлар. 1-китоб. –Тошкент, Ўзбекистон, 2018. – 440 б.
2. Ҳожиаҳмедов А. Шеърини санъатлар ва мумтоз қофия. – Тошкент, 1998. – 160 б.